

Grzegorz Leszczyński

Wartość dowodowa opinii biegłego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa

---

Ius Matrimoniale 9 (15), 137-150

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Grzegorz Leszczyński

Wartość dowodowa opinii biegłego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa

Kanon 1680 Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku stwierdza, iż w sprawach dotyczących impotencji lub braku zgody spowodowanej chorobą umysłową, sędzia powinien skorzystać z pomocy jednego lub kilku biegłych. Może tego nie uczynić jeśli z okoliczności sprawy wyraźnie wynika, że opinia biegłego byłaby bezużyteczna. W pozostałych sprawach należy zachować przepis kan. 1574, który z kolei stwierdza, że „z pomocy biegłych należy skorzystać, ilekroć na podstawie nakazu prawa lub sędziego jest konieczne ich przesłuchanie i opinia, oparte na doświadczeniu lub wiedzy, dla potwierdzenia jakiegoś faktu lub poznania prawdziwej natury jakiejś rzeczy”.

Należy zatem przyjąć, że opinia biegłego jest niezbędna w sprawach małżeńskich, prowadzonych z tytułu niemocy płciowej lub choroby psychicznej strony, jednak może się ona okazać użyteczna również w innych rodzajach spraw dotyczących struktury wewnętrznej człowieka. Mamy tu na uwadze przede wszystkim różnego rodzaju zaburzenia sfery osobowościowej człowieka, które czynią osobę niezdolną do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. Należy do nich zaliczyć chociażby nerwice, psychozy, anomalie psycho-seksualne czy też dość często pojawiającą się w orzecznictwie trybunałów kościelnych niedojrzałość psycho-emocjonalną¹.

W niniejszym artykule pragniemy zastanowić się nad wartością dowodową opinii biegłego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Interesującą wydaje się być odpowiedź na pytanie: na ile opinia biegłego jest zobowiązująca dla sędziego wydającego wyrok, jeśli w ogóle jest, i czy sędzia może nie wziąć pod uwagę opinii biegłego je-

---

¹ Zob. G. Leszczyński, *La prova peritale come uno dei fondamentali mezzi di prova nelle cause matrimoniali per immaturità affettiva*, „Apollinaris” 74 (2001), ss. 529-548.

śli, dla przykładu, zdaje się być ona w sprzeczności z wnioskiem wpływającym z innych środków dowodowych sprawy?

1. Osoba biegłego

Zgodnie z kan. 1575 KPK, do sędziego należy nominacja biegłego. W procesie sądowym możemy mieć do czynienia z różnymi kategoriami biegłych. Mogą występować ci, którzy są powoływani przez sędziego, po wysłuchaniu stron lub ci, którzy są powoływani przez sędziego na wniosek stron. Sędzia ma prawo też dopuścić relacje zrobione przed rozpoczęciem procesu przez innych biegłych².

Co do ilości biegłych Kodeks Prawa Kanonicznego, w kan. 1680 stwierdza, iż sędzia powinien skorzystać z pomocy jednego lub kilku biegłych, co w praktyce oznacza, że decyzja co do ilości powoływanych w procesie biegłych zależy od sędziego.

W pewnych okolicznościach opinia biegłego może zdawać się bezużyteczna. Taka sytuacja może zaistnieć wtedy, gdy sędzia na podstawie zgromadzonego materiału dowodowego wyrobił już w sobie tzw. pewność moralną co do nieważności lub ważności danego małżeństwa. Warto jednak zauważyć, iż nawet w sytuacji oczywistości faktów opinia biegłego może okazać się użyteczna, gdyż dzięki kompetencji biegłego może ukazać fakty w zupełnie innej barwie, niezauważalnej wcześniej dla sędziego. Dlatego rezygnacja z opinii biegłego nawet w sytuacji oczywistej zdaniem sędziego, nie wydaje się być wskazana. Warto jednak zauważyć, iż brak opinii biegłego, nawet w sprawach prowadzonych z tytułu niemocy płciowej czy choroby psychicznej, nie powoduje nieważności wyroku, gdyż system prawny takiej sankcji nie przewiduje³.

---

² M. J. Arroba Conde dokonuje następujących podziałów w kategorii biegłych: biegły sądowy (powoływany przez Sędziego za zgodą stron lub na ich prośbę, lub którego opinia jest dopuszczana przez Sędziego, zgodnie z kan. 1575 KPK) i pozasądowy (powoływany przez strony, bez interwencji Sędziego); konieczny (wówczas, gdy norma określa konieczność interwencji biegłego) i dobrowolny (jest wolą stron powołanie biegłego); publiczny (jeśli otrzymuje prośbę do sporządzenia o sporządzenie opinii) i prywatny (jeśli czyni to bez żadnej formalnej prośby) (por. M. J. A r r o b a C o n d e, *Diritto processuale canonico*, Roma 1993, s. 389).

³ Warto zauważyć, iż brak opinii biegłego nie tylko nie powoduje na mocy prawa nieważności wyroku, ale nie stanowi też podstawy, dla której możliwe byłoby wniesienie skargi o nieważność wyroku. Wydaje się, że ta druga hipoteza byłaby możliwa jedynie wtedy, gdyby brak opinii biegłego spowodował brak wystarczających dowodów dla podtrzymania uzasadnienia przedstawionego przez Sędziego w wyroku (por. I. Z u a n a z z i, *Il rapporto tra giu-*

Kodeks nie wskazuje na żadne konkretne cechy czy właściwości, jakie powinny charakteryzować osobę biegłego. Jest jednak rzeczą oczywistą, iż właściwością najważniejszą, którą winien brać pod uwagę sędzia w doborze biegłego, jest jego przygotowanie techniczno-naukowe⁴. Biegły bowiem ma wydać opinię w kwestii bardzo precyzyjnej dotyczącej sfery posiadanej przez niego wiedzy, co do której z racji oczywistych sędzia nie jest kompetentny. Niemniej istotna jest uczciwość biegłego i jego bezstronność⁵. Niektórzy autorzy wskazują ponadto na konieczność znajomości ze strony biegłego terminologii kanonicznej, tak aby wydana przez niego opinia była użyteczna dla procesu kanonicznego⁶. Są jednak i tacy, którzy twierdzą, iż takowa znajomość przeszkadza w wydaniu obiektywnej opinii. Ważne jest natomiast, aby biegły wydając swoją opinię uwzględniał zasady antropologii chrześcijańskiej oraz nauczanie Kościoła w materii małżeństwa.

Wspominając o konieczności uwzględnienia przez biegłego chrześcijańskiej wizji małżeństwa i człowieka wypada zwrócić uwagę już na wstępie naszych rozważań na niebezpieczeństwo, na jakie narażony jest biegły prezentujący odmienną od chrześcijańskiej wizję człowieka i małżeństwa. Wiedza bowiem, do której odwołuje się, nie zawsze posiada znamiona spójności z chrześcijańską wizją osoby, a przede wszystkim małżeństwa. Nie zawsze bowiem deklaracje o charakterze naukowym potrafią pogodzić laicki sposób widzenia człowieka z tym, który charakterystyczny jest dla Kościoła⁷. Problem bowiem pojawia się wtedy, gdy biegły opierając swoją relację na czysto naukowej i laickiej wiedzy niezdolny jest do głębszego spojrzenia na małżeństwo, jako instytucję nie tylko o charakterze ludzkim, ale przede wszystkim nadprzyrodzonym. Opinia biegłego pozbawiona takiej perspektywy może być niezwykle fachowa pod względem naukowym, niemniej jed-

---

dice e perito secondo la giurisprudenza della Rota Romana, w: G e r r o - Z u a n a z z i, *Perizie e periti nel processo matrimoniale canonico*, Torino 1993, s. 181).

⁴ Por. G. V e r s a l d i, *L'oggettività delle prove in campo psichico*, Brescia 1981, s. 193.

⁵ Jak pisze, dla przykładu, B. Gianesin: „Periti devono essere soprattutto probi, cioè eccellenti per onestà, scienza, esperienza e sana dottrina, senza preconcetti, anche incosci, nel riguardo del fatto da esaminare: devono riferire dati certi di scienza e non semplici opinioni, ipotesi e teorie non sostenute da positivi validi argomenti” (B. G i a n e s i n, *Perizia e capacità consensuale nel matrimonio canonico*, Padova 1989, s. 102).

⁶ Por. I. Z u a n a z z i, *Il rapporto...*, dz. cyt., s. 174.

⁷ Por. M. Z. S t e p u l a k, *Osobowy wymiar małżeństwa kanonicznego jako punkt odniesienia w pracy biegłego psychologa*, „Ius Matrimoniale” 8 (2003), s. 188.

nak nieużyteczna dla sędziego, gdyż nie uwzględniająca chrześcijańskiej wizji małżeństwa⁸.

2. Forma opinii sporządzanej przez biegłego

Spoglądając na opinię biegłego z punktu widzenia formalnego należy zaznaczyć, iż jej struktura winna przedstawiać się w sposób następujący: imię i nazwisko i tytuł naukowy biegłego, nazwisko sędziego, określenie przedmiotu opinii, data i przysięga; ukazanie faktów i wskazanie metody; dyskusja zawierająca motywację; wnioski dotyczące konkretnego przypadku⁹.

Opinia biegłego, która zawsze winna być wyrażona na piśmie, musi zawierać motywację przedstawionych wniosków. Wymaga tego zresztą Prawodawca, który w kan. 1578 § 2 KPK stwierdza, iż biegli „powinni jasno wskazać, na podstawie jakich dokumentów lub innych odpowiednich sposobów upewnili się o tożsamości osób, rzeczy lub miejsc, jaką metodą i w jaki sposób postępowali w wykonywaniu zleconego im zadania i na jakich argumentach opierają przede wszystkim swoje wnioski”.

Kodeks prawa kanonicznego nie określa w sposób precyzyjny środków, jakimi powinien posługiwać się biegły. Jurysprudencja natomiast, jako ten najważniejszy uznaje bezpośrednie badanie samego podmiotu. Wskazuje przy tym jednocześnie, iż biegły winien zawsze odnieść się do wszystkich innych elementów sprawy, takich jak zeznania świadków czy dokumenty, na których opiera swoją opinię¹⁰.

Analiza słownictwa, jakim posługuje się biegły w formułowaniu swojej opinii, pozwala zauważyć, że jest ono zasadniczo różne od tego, jakim posługujemy się w mowie potocznej. W związku z tym, biegły musi być świadomy, że formułowane myśli winny być zrozumiałe nie tylko dla niego samego, ale przede wszystkim dla sędziego, który niekoniecznie musi znać dogłębnie słownictwo czysto techniczne charakterystyczne dla danej dziedziny wiedzy. Co więcej, nie tylko sędzia powinien zrozumieć dokładnie opinię biegłego, ale winna być ona czytelna

---

⁸ Por. J a n P a w e ł II, *Allocuzione al Tribunale della Rota Romana del 5 febbraio 1987*, „Acta Apostolicae Sedis”, 79 (1987), ss. 1453-1459.

⁹ Por. B. G i a n e s i n, *Perizia...*, dz. cyt., ss. 114-115.

¹⁰ Tamże, ss. 110-111.

i rozumiała również dla stron w procesie. Zatem, jest rzeczą istotną, aby biegły używając terminologii czysto naukowej zaopatrzył swoją opinię w konieczne objaśnienia terminów, tak aby była ona zrozumiała również dla osób pozbawionych przygotowania naukowego w danej dziedzinie¹¹.

Warto w tym miejscu zauważyć, że biegły wyrażając swoją opinię w odniesieniu do zdolności osoby do ważnego zawarcia małżeństwa powinien również poznać w sposób wystarczający terminologię kanoniczną. W przeciwnym bowiem razie istnieje niebezpieczeństwo pomieszania znaczenia terminów używanych przez sędziego i biegłego. Problem w głównej mierze polega na tym, że terminologia stosowana przez prawo kanoniczne nie zawsze pokrywa się z tą, która jest charakterystyczna dla takich dziedzin nauki, jak psychiatria czy psychologia¹².

3. Przedmiot opinii biegłego

Przedmiot opinii, o której sporządzenie prosi sędzia biegłego, winien być przede wszystkim w zakresie kompetencji biegłego. Pytania postawione przez sędziego biegłemu nie mogą żądać od niego wydania osądu prawnego co do zdolności podmiotu, jak w przypadku kan. 1095, p. 3 KPK, winny natomiast dotyczyć struktury psycho-fizycznej człowieka, ze szczególnym uwzględnieniem jego sfery intelektualnej i wolitywnej.

W sprawach prowadzonych z tytułów zawartych w kan. 1095, p. 1-3 KPK, jest rzeczą niezwykle istotną, aby biegły w sporządzonej opinii odpowiedział na trzy fundamentalne pytania¹³. Po pierwsze: czy dana osoba w momencie zawierania małżeństwa była dotknięta zaburzeniem czy też chorobą, o której mowa w danym przypadku. Po drugie: jaka jest natura, pochodzenie i ciężkość choroby czy też zaburzenia,

---

¹¹ Por. J. M. S e r r a n o R u i z, *La perizia nelle cause canoniche di nullità matrimoniale*, w: G h e r r o - Z u a n a z z i, *Perizie...*, dz. cyt., s. 86.

¹² Por. A. S t a n k i w i c z, *La valutazione della perizia nelle cause matrimoniali per incapacità psichica*, „Monitor Ecclesiasticus” 117 (1993), ss. 265-268.

¹³ Jak czytamy w jednej z sentencji coram Davino: „Peritorum vero est Iudicem edocere: a) de existentia psychicae perturbationis, apud partem quae incapax predicatur, tempore matrimonii; b) de natura, origine, gravitate istiusmodi perturbationis; c) de influxu perturbationis in processu deliberationis ad matrimonium” (coram D a v i n o, 28 kwietnia 1977, „Sacrae Romanae Rotae Decisiones seu Sententiae” (dalej SRRD), 69 (1977), s. 234).

o którym mowa. Po trzecie: jaki jest ewentualny wpływ choroby lub zaburzenia na zdolności poznawczo-wolitywne danej osoby w kontekście wyrażania przez nią konsensu małżeńskiego.

Odpowiedź na pierwsze pytanie nie zawsze jest prosta. W większości przypadków, bowiem, biegły musi opierać swoją analizę struktury wewnętrznej osoby na faktach i słowach wypowiedzianych na zewnątrz, stanowiących charakterystykę myślenia i zachowań danej osoby. Nie zawsze biegły ma możliwość kontaktu z daną osobą, a jeśli nawet nie zawsze jest ona na tyle dyspozycyjna, aby swoim zaangażowaniem ułatwić biegłemu ujawnienie jej rzeczywistego stanu w momencie zawierania małżeństwa. Jest rzeczą ważną, aby biegły w swojej opinii nie ograniczył się jedynie do podania symptomów choroby czy zaburzenia osobowości, albo do podania jedynie ich fachowej nazwy, ale przedstawił sędziemu pogłębioną analizę tejże choroby czy zaburzenia o charakterze psychicznym¹⁴.

Odpowiedź na drugie pytanie winna uwzględniać odniesienia czasowe, tzn. dotyczyć przede wszystkim okresu, w którym podmiot zawierał związek małżeński. Dla sędziego bowiem nie jest tak istotny obecny stan psychiczny podmiotu, ile przede wszystkim stan, w jakim podmiot wyrażał zgodę małżeńską. Biegły winien zatem charakteryzując naturę i stopień choroby czy zaburzenia wyrazić jasną i precyzyjną opinię co do wpływu, jaki mogły one mieć na sferę intelektualną i wolitywną podmiotu w momencie zawierania przez niego małżeństwa. Ścisłe określenie historyczne jest bardzo istotne, gdyż osoba dla przykładu niedojrzała emocjonalnie w momencie zawierania przez nią małżeństwa, w chwili występowania w trybunale, po wielu latach od zawarcia małżeństwa, może być osobą zupełnie normalną i dojrzałą. Większość chorób czy zaburzeń charakteryzuje się dynamiką rozwoju, w związku z tym bardzo ważne jest określenie stopnia zaburzenia czy niedojrzałości emocjonalnej danej osoby w momencie zawierania przez nią małżeństwa¹⁵.

---

¹⁴ Jak stwierdza J. M. Serrano Ruiz: „Ci sono i casi in cui una diagnosi si lascia troppo sola, come se un nome bastasse ad identificare una malattia o un disordine di personalità, perfino nella loro gravità o nell'esatto inizio della loro presenza in un soggetto. Mi sembra che questo rappresenti un venire meno degli esperti alla saggia norma medica dell'accurata attenzione al caso singolo; ed una certa ricaduta in una specie di assolutismo che se è censurabile nei giudizi, a maggior ragione sembra estraneo ai professionisti che si muovono sul piano empirico” (J. M. S e r r a n o R u i z, *Perizia...*, dz. cyt., ss. 83-84).

¹⁵ Por. P. A. B o n n e t, *Il giudice e la perizia*, w: *L'immatunità psico-affettiva nella giurisprudenza della Rota Romana*, Città del Vaticano 1990, s. 76.

Fundamentalnym zadaniem biegłego jest odpowiedź na trzecie pytanie dotyczące wpływu choroby czy zaburzenia na zdolności poznawczo-wolitywne podmiotu. Idzie o określenie zależności istniejącej pomiędzy chorobą czy zaburzeniem sfery emocjonalnej podmiotu, a wyrażaną przez niego zgodą małżeńską w kontekście podejmowanych obowiązków małżeńskich. Biegły winien w swojej opinii udzielić jednoznacznej odpowiedzi, czy istniejące w podmiocie, dla przykładu, zaburzenie sfery emocjonalnej, mogło mieć ograniczający czy wręcz destrukcyjny wpływ na zdolności poznawcze, krytyczne, wolitywne podmiotu czy też nie.

W przypadku zaburzeń osobowości biegły, analizując konkretny przypadek nie może ograniczyć się jedynie do analizy struktury psychicznej jednego ze współmałżonków. Może się bowiem zdarzyć, że dana osoba będzie niezdołną do stworzenia wspólnoty życia nie w sensie absolutnym, a jedynie względnym, to znaczy z tą konkretną osobą. W związku z tym analiza struktury psychicznej tylko jednego z małżonków mogłaby okazać się błędna i nie dać prawdziwego obrazu istniejącego zaburzenia.

4. Rozróżnienie pomiędzy *munus iudicandi* i *munus consulendi*

Rozróżnienie pomiędzy „*munus iudicandi*” i „*munus consulendi*”, czyli pomiędzy rolą, jaką odgrywa w procesie kanonicznym odpowiednio sędzia i biegły, jest rozróżnieniem niezwykle istotnym dla jasnego sprecyzowania zachodzącej pomiędzy nimi współpracy. Jakkolwiek bowiem, analizując strukturę logiczną sentencji wydawanej przez sędziego i opinii biegłego, mogłoby wydawać się, że są one podobne, gdyż obie ukierunkowane na wydanie osądu, to jednak mimo takiej zbieżności istnieje pomiędzy nimi dość istotna różnica. Dotyczy ona zarówno przedmiotu, jak i celu, a przede wszystkim koniecznej do zastosowania metodologii.

Zadanie sędziego polega przede wszystkim na dokonaniu osądu co do ważności zawartego małżeństwa. Biegły natomiast zobowiązany jest jedynie do wydania opinii dotyczącej struktury psycho-fizycznej podmiotu w momencie zawierania przez niego małżeństwa. Zakres osądu dokonywanego przez sędziego jest zatem o wiele szerszy od tego, którego dokonuje biegły. Biegły wskazuje na istniejącą chorobę lub zaburzenie, wypowiada swoją opinię co do ich natężenia, nato-

miast nie zabiera głosu w sprawie oceny ważności lub nieważności zawartego przez podmiot małżeństwa. Sędzia natomiast, biorąc pod uwagę całą złożoność małżeństwa, w oparciu o opinię biegłego, rozważa czy podmiot dotknięty taką a nie inną chorobą lub zaburzeniem był w stanie ważnie zawrzeć małżeństwo¹⁶.

Należy pamiętać, że sędzia w wydawanym przez siebie wyroku nie musi przytoczyć w sposób wierny wniosków zawartych przez biegłego w wydanej przez niego opinii. Winien je natomiast zinterpretować. Interpretacja ta jest jednym z ważniejszych momentów procesu, gdyż właśnie wtedy powstaje u sędziego owa pewność moralna, niezbędna do sprawiedliwego wydania wyroku.

5. Wartość dowodowa poszczególnych form opinii biegłego

Nie ulega wątpliwości, że największą wartość dowodową w procesie spośród różnych opinii wystawianych przez biegłych posiada opinia biegłego wyznaczonego przez sędziego, czy to „*ex officio*” czy też „*ad instantiam partis*”. Jak można bowiem zauważyć u różnych autorów¹⁷ opinia biegłego sądowego pozostaje środkiem dowodowym najbardziej obiektywnym, a przez to posiadającym najwyższą wartość w odniesieniu do kształtowania w sumieniu sędziego tzw. pewności moralnej. Wynika to, jak się z wydaje, przede wszystkim z faktu braku jakiegokolwiek powiązania biegłego ze stroną w procesie, który z jednej strony może wskazywać na większy obiektywizm oceny sytuacji i faktów, choć z drugiej strony, o czym już pisaliśmy, może nie zapewnić dogłębnej i opartej na wielu latach znajomości oceny na przykład biegłego prywatnego¹⁸.

Opinia biegłego w jurysprudencji czasami porównywana jest do zeznań składanych przez świadków. Mówi się nawet o paralelizmie

---

¹⁶ W jednej z sentencji *coram Mattioli* czytamy: „... ad peritos spectat ex factis iisdem, non distincte consideratis, sed una simul sumptis,... diagnosim proferre, item morbi originem, insuper eiusdem morbi consecretaria... ad Iudicem pertinet definire utrum concordia inter peritorum sententias adsit: utrum ipsi ad artis suae praecepta processerint: utrum rationes de sua sententia cohaerenter dederint: utrum eorum conclusio logice ex praemissis procedat: et, in casu discordiae inter peritos, Iudicis est illam ex variis sententiis amplecti, quae magis cum ratiocinii legibus congruit” (*coram Mattioli*, 20 grudnia 1965, „SRRD” 57 (1965), ss. 960-961).

¹⁷ Por. P. A. B o n n e t, *Il giudice...*, dz. cyt., s. 62; E. G r a z i a n i, *Giurisprudenza della S. Romana Rota in tema di valutazione delle prove*, „Diritto Ecclesiastico” 52 (1941), s. 156.

¹⁸ Por. I. Z u a n a z z i, *Il rapporto...*, dz. cyt., ss. 159-160.

występującym pomiędzy tymi dwoma środkami dowodowymi, określając biegłego jako *“testis technicus”*¹⁹ lub *“testis qualificatus”*²⁰. Wydaje się, że porównanie takie jest możliwe ze względu na wyjątkową trudność określenia specyfiki każdego ze wskazanych środków dowodowych, zwłaszcza jeśli mamy do czynienia z figurą biegłego pozasądowego²¹.

Biegły pozasądowy, a więc wykonujący swoje zadanie bez upoważnienia sędziego, powoływany jest przez strony. Dokonuje on, w oparciu o zdobytą wiedzę i doświadczenie, fachowej ekspertyzy podmiotu i faktów, by następnie umożliwić jej załączenie do akt sprawy. W ten sam sposób są traktowani również lekarze, którzy na przykład, w okresie poprzedzającym wniesienie sprawy do trybunału, otaczali opieką lekarską jedną ze stron, a których diagnoza czy też opinia staje się dowodem w procesie. Ich opinia otrzymuje w procesie wartość zwykłego zeznania świadka. Jest rzeczą oczywistą, że należy później do sędziego dokonanie oceny wiarygodności i wartości przedstawionej przez nich ekspertyzy i opinii²².

Z pewnością nie byłoby właściwe nadanie opiniom wystawianym przez biegłych pozasądowych takiej samej mocy dowodowej, jaką posiadają opinie biegłych sądowych lub jaką nadaje się zeznaniom złożonym w trybunale przez świadka kwalifikowanego. Z drugiej jednak strony należy zauważyć, że sędzia i tym ekspertom może nadać określoną wartość dowodową. Biorąc bowiem pod uwagę ścisłą relację, jaka mogła zaistnieć pomiędzy biegłym pozasądowym i stroną w procesie, zwłaszcza w okresie poprzedzającym wniesienie skargi powodowej do trybunału, jego opinia może stać się dla sędziego wyjątkowo wartościowa, czasem nawet bardziej od tej wyrażonej przez biegłego sądowego, zwłaszcza gdy ten ostatni nie miał na przykład możliwości skontaktowania się z pozwaną czy pozwanym²³.

---

¹⁹ Por. coram F i o r e, 6 lipca 1961, „SRRD”, 53 (1961), s. 352.

²⁰ Por. E. G r a z i a n i, *Giurisprudenza...*, dz. cyt., ss. 158-160.

²¹ Jak czytamy w jednej z sentencji coram Wynen: „Medici igitur, qui infirmum antea curaverunt, sunt solum testes excutiendi de statu mentis infirmi, quem propriis oculis videruat; isti generaliter non sunt apti, ut veros peritos agant, quia scilicet timendum est, ne, utpote vocati ab infirmi familiaribus, in dando suo voto non sint omnino liberi a partium studio” (coram W y n e n, 1 marca 1930, „SRRD” 22 (1930), ss. 135-136.

²² Por. I. Z u a n a z z i, *Il rapporto...*, dz. cyt., ss. 156-157.

²³ Por. J. M. S e r r a n o, *La pericia psicologica realizada solamente sobre los autos de la causa: legitimación, realización y valoración canónica*, w: *Curso de derecho matrimonial y procesal canonico para profesionales del foro*, X, Salamanca 1992, ss. 525-528.

Niezależnie od podobieństw, jakie mogą charakteryzować figury biegłego pozasądowego i świadka w procesie należy zauważyć różnice, jakie niewątpliwie wyodrębniają jedną od drugiej. Świadkowie bowiem, składając w procesie zeznanie, opierają je przede wszystkim na tym, co mogli zauważyć lub usłyszeć przy pomocy własnych zmysłów. Biegli natomiast, przedstawiając swoją opinię opierają ją na wiedzy naukowej i doświadczeniu, jakie posiadają w danej dziedzinie²⁴.

W odróżnieniu od biegłego pozasądowego, biegły prywatny, będący nową figurą w obecnie obowiązującym Kodeksie prawa kanonicznego, charakteryzuje się jeszcze ściślejszym kontaktem ze stroną w procesie. Jego funkcja bowiem nie ogranicza się jedynie do wydania profesjonalnej opinii o stronie w procesie, ale umożliwia mu wydanie opinii odnoszącej się do całokształtu zgromadzonych w procesie elementów dowodowych. W ten sposób biegły prywatny angażuje się w całościową dyskusję nad zdolnością podmiotu do ważnego wyrażenia zgody małżeńskiej. Jego opinia, z pewnością, jeśli tylko zostanie uznana przez sędziego za wartościową, może stanowić ważny środek dowodowy w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa²⁵.

Specyfika funkcji, jaką odgrywają w procesie biegli sądowi, określani przez niektórych jako „*testes*”, przez innych zaś jako „*auxiliares*” czy też „*consiliares iudiciales*”²⁶, wyróżnia ich od we właściwym tego słowa znaczeniu świadków, jak i samego sędziego. Jakkolwiek bowiem powołani są do tego, by wydać opinię o podmiocie, nie mniej jednak decyzyja co do wiarygodności i wartości złożonej przez nich opinii należy do samego sędziego. Ponadto, opinia biegłego sądowego nie jest zwykłym zeznaniem świadka, gdyż opiera się na fachowej wiedzy i doświadczeniu naukowym.

---

²⁴ Charakteryzując różnice zachodzące pomiędzy opinią biegłego i zeznaniem świadka I. Zanazzi zauważa: „Tuttavia i due istituti sono da considerare differenti sotto il profilo sia del contenuto, sia della funzione. La dottrina ha indicato alcuni criteri di distinzione, variamente rilevanti. Riguardo all'oggetto, si precisa che il teste riferisce su avvenimenti di cui ha avuto esperienza sensibile, mentre il perito diagnostica tendenzialmente sui fatti svoltisi al di fuori del campo della sua diretta apprensione, benché talvolta anche un esperto possa avere un contatto personale con il soggetto e riferisce così di dati percepiti *de visi e de auditu*. Riguardo alla struttura, si sottolinea come la testimonianza sia eminentemente descrittiva, con prevalenza dell'elemento rappresentativo-mnemonico, e la perizia, invece, svolga un parere scientifico secondo le regole e la metodologia della propria arte” (I. Zanazzi, *IL rapporto...*, dz. cyt., s. 163).

²⁵ Por. Tamże, s. 159.

²⁶ Por. coram P i n t o, 20 listopada 1969, „SRRD”, 61 (1969), s. 1027; coram F i o r e, 6 lipca 1961, „SRRD”, 53 (1961), s. 352.

6. Ocena wartości opinii ze strony sędziego

W obecnym rozumieniu prawa sędzia, dokonując oceny opinii przedstawionej przez biegłego kieruje się zasadą *wolnej interpretacji*. W jurysprudencji poprzedzającej wydanie obecnego Kodeksu prawa kanonicznego ta zasada właściwie nie istniała. Ocena sędziego dotycząca opinii wydanej przez biegłego z reguły ograniczała się jedynie do osoby samego biegłego, a więc do oceny jego poziomu naukowego i jego uczciwości, a zarazem aspektów formalnych samej opinii. Prawdopodobnie istniejący wówczas poziom kultury prawnej miał tutaj znaczenie dominujące. Im bowiem był on niższy, tym bardziej sędziowie musieli korzystać z opinii biegłych i co więcej z zasady musieli ją przyjmować taką, jaką była²⁷.

Dziś, pomimo że w niektórych rodzajach spraw opinia biegłych pozostaje nadal zasadniczym środkiem dowodowym w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa, jej wartość i interpretacja poddana została ocenie samego sędziego. Stąd można powiedzieć, że w myśl obecnie obowiązującego prawa wartość dowodowa opinii biegłego nie została określona, zależy ona natomiast od samego sędziego, który winien zawsze brać pod uwagę również inne środki dowodowe i elementy. Stanowi bowiem kan. 1579 § 1 KPK: „Sędzia powinien uważnie rozważyć nie tylko wnioski biegłych, chociażby zgodne, lecz także pozostałe okoliczności sprawy”.

W takiej sytuacji sędzia może nawet w całości odrzucić opinię biegłego, jeśli uzna to za stosowne. Taką możliwość przewiduje paragraf 2 cytowanego wyżej kanonu: „Kiedy (sędzia) podaje uzasadnienie decyzji, powinien zaznaczyć, jakie argumenty skłoniły go do przyjęcia lub odrzucenia wniosków biegłych”.

Zasada wolnej interpretacji niesie z sobą konieczność zastosowania przez sędziego dwóch innych zasad prawnych, a mianowicie zasady „*peritis in arte credendum est*” oraz „*dictum expertorum non transit in rem iudicatam*”.

Zasada „*peritis in arte credendum est*” podkreśla, iż sędzia powinien uznać profesjonalizm biegłego w danej dziedzinie oraz uznać wiarygodność przedstawionych przez niego wniosków²⁸. Wydaje się zrozu-

---

²⁷ Por. T. G i u s s a n i, *Discrezionalità del giudice nella valutazione delle prove*, Città del Vaticano 1977, s. 181.

²⁸ Jak czytamy w jednej z sentencji coram Rosetti: „*Patres Auditores observarunt peritis in arte fidem esse habendam in iis quae ad eorum provinciam pertinet non vero quae ad*

miałe, że wartość opinii złożonej przez biegłego jest tym większa, im bardziej zdołał on dostrzec i rozpoznać istnienie jakiejś choroby czy zaburzenia w podmiocie przy pomocy własnych zmysłów²⁹. Wydaje się, iż sędzia nie powinien ignorować opinii biegłego, nawet wówczas gdy wnioski, do których doszedł biegły, nie pokrywają się z innymi dowodami sprawy. Każda opinia biegłego, ze względu na profesjonalizm jej wykonania, wymaga gorliwej analizy ze strony sędziego³⁰.

W niektórych sprawach małżeńskich sędzia może wystąpić do kilku biegłych o sporządzenie osobnym opinii dotyczących tej samej kwestii. Jeśli opinie biegłych występujących w procesie są zgodne, zwłaszcza jeśli są to osoby o uznanym profesjonalizmie i kompetencji, wartość złożonych przez nich opinii jest o wiele wyższa niż wtedy, gdy biegli nie zgadzają się w swoich wnioskach³¹. Jeśli opinie biegłych w procesie nie są zbieżne, zwłaszcza w odniesieniu do występowania choroby lub zaburzenia w podmiocie, do sędziego należy przyjąć tę opinię biegłego, która wydaje się mu być bardziej przekonującą³².

Zasada „*peritis in arte credendum est*”, jakkolwiek podkreśla profesjonalizm w danej dziedzinie biegłego, zdaje się być otwarta na ocenę ze strony sędziego. Tak naprawdę bowiem to on musi dokonać oceny przedstawionej przez biegłego opinii, biorąc pod uwagę samą osobę biegłego, jej wiarygodność, przygotowanie naukowe, jak i źródła, na których oparł swoje wnioski.

W odróżnieniu od zasady „*peritis in arte credendum est*” zasada „*dictum expertorum non transit in rem iudicatam*” podkreśla pełną wolność sędziego co do osądzenia opinii biegłego zgodnie z własnym przekonaniem i rozsądkiem. Co więcej, podkreśla ona, iż sędzia nadając opinii wyrażonej przez biegłego określoną wartość powinien wziąć pod uwagę wszystkie inne środki dowodowe, takie jak oświadczenia stron, dokumenty, a zwłaszcza zeznania świadków³³.

---

alienam: ideoque peritiam esse attendendam in qua parte morbi respicit naturam eiusque substantiales circumstantias non vero in iis quae acta causae respiciunt, quae substratum peritiae constituunt” (coram R o s e t t i, 10 maja 1921, „SRRD”, 13 (1921), s. 94).

²⁹ Por. coram W y n e n, 1 marca 1930, dz. cyt., s. 136.

³⁰ Por. J. M. S e r r a n o R u i z, *Perizia...*, dz. cyt., s. 89.

³¹ Por. coram F e l i c i, 23 listopada 1954, „SRRD”, 46 (1954), s. 836.

³² Jak czytamy w jednej z sentencji coram Rogers: „Iudex, perpensis omnibus argumentis hinc ande allatis, illam conclusionem admittet, quae videtur magis concordare cum sana doctrina psychiatrica et cum iurisprudentia canonica, ratione semper habita progressus in utroque campo his ultimis temporibus factis” (coram R o g e r s, 18 czerwca 1968, „SRRD”, 60 (1968), s. 447).

³³ Por. coram C o l a g i o v a n n i, 15 marca 1983, „SRRD”, 75 (1983), s. 101.

Zgodnie z omawianą zasadą, opinie biegłych nigdy nie mogą osiągnąć wartości dowodu pełnego, nawet jeśli są zgodne w swoich wnioskach³⁴.

W odróżnieniu od zasady „*peritis in arte credendum est*”, stosując omawianą w tym miejscu zasadę sędzia winien skupić swoją uwagę na zawartości opinii biegłego, tzn. na aspekcie metodologicznym i współbrzmieniu przedstawionych wniosków.

Biorąc pod uwagę wszystkie wymienione wyżej zasady dotyczące nadania opiniom biegłych określonej wartości dowodowej sędzia w swojej ocenie powinien skoncentrować się na przedstawionych poniżej elementach każdej opinii biegłego.

W pierwszym rzędzie powinien zwrócić uwagę, czy zostało zachowane następstwo historyczne przedstawionych faktów, w oparciu o które biegły wyraził swoją opinię³⁵.

Ponadto powinien zwrócić uwagę na motywację przedstawioną przez biegłego. Opinia biegłego nie może być czysto teoretycznym wywodem, ale musi posiadać swój fundament w postaci konkretnych faktów i argumentów³⁶.

Owa argumentacja jest niezwykle istotna choćby dlatego, że pewność, jaką musi w sobie wyrobić sędzia, zgodnie z zasadami prawa kanonicznego, nie zawsze pokrywa się z tą, która charakterystyczna jest dla poszczególnych dziedzin nauki. Sędzia zatem winien dokonać pogłębionej analizy argumentów i zasad, na jakich biegły oparł swoją opinię, tak aby móc dokonać zestawienia z chrześcijańskimi zasadami dotyczącymi osoby i małżeństwa jako wspólnoty życia. Ponadto powinien on wziąć pod uwagę sposób rozumowania biegłego i jego odniesienie do najnowszych osiągnięć poszczególnych gałęzi wiedzy, takich jak na przykład psychologia.

Podsumowując nasze rozważania dotyczące wartości dowodowej opinii biegłego w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa należy stwierdzić, że opinia biegłego jest środkiem dowodowym niezwykle istotnym, szczególnie w tych rodzajach spraw, które dotyczą sfery psychicznej człowieka. Biegły, dzięki swojej kompetencji, jest w stanie określić nie tylko istnienie jakiejś choroby psychicznej czy też innego zaburzenia natury psychicznej w danym podmiocie, ale jest w stanie również dokonać jego charakterystyki czasowej. W kontekście prowa-

---

³⁴ Por. coram B e j a n, 30 listopada 1963, „SRRD”, 55 (1963), s. 855.

³⁵ Por. coram P o m p e d d a, 16 grudnia 1985, „SRRD”, 77 (1985), s. 586.

³⁶ Por. coram S e r r a n o, 22 listopada 1985, „SRRD”, 77 (1985), s. 524.

dzonej sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa jest to niezwykle istotne, gdyż tylko taka choroba, anomalia lub inne zaburzenie natury psychicznej, które istniało w momencie zawierania przez podmiot małżeństwa i miało destrukcyjny wpływ na konsens małżeński, czyni osobę niezdolną do jego wyrażenia. Jest rzeczą oczywistą, że opinia biegłego nie jest ostateczna i nie ona decyduje o nieważności zawartego przez dany podmiot małżeństwa, gdyż do sędziego należy jej ocena i określenie jej wartości dowodowej. Funkcją biegłego jest jedynie określenie choroby czy zaburzenia, określenie jego stadium w momencie zawierania przez dany podmiot związku małżeńskiego oraz określenie jego wpływu na zdolności poznawczo-wolitywne podmiotu w kontekście wyrażania przez niego zgody małżeńskiej.

Funkcją sędziego jest ocena materiału dowodowego, w tym opinii przedstawionej przez biegłego i wydanie wyroku. Fundamentalną pozostaje zasada wolnej interpretacji ze strony sędziego, która pozostawia mu dominującą rolę w ocenie wartości, jaką opinia biegłego może posiadać w tworzeniu pewności moralnej koniecznej do sprawiedliwego wydania wyroku. Sędzia teoretycznie może nawet nie wziąć pod uwagę opinii biegłego, jednak wydaje się, iż ze względu na istotną wartość takiej opinii w niektórych rodzajach spraw byłoby to niewskazane, o ile opinia ta spełnia warunki formalne i nie pozostaje w sprzeczności z chrześcijańską wizją osoby i małżeństwa.

Il valore probativo della perizia nelle cause di nullità matrimoniale

Sommario

Il canone 1574 del Codice di diritto canonico stabilisce che ci si deve servire dell'opera dei periti ogniqualvolta, secondo il disposto del diritto o del giudice è necessario il loro esame. Questo, infatti, nelle cause matrimoniali si verifica nei casi contenuti dal Legislatore nei cann. 1084 e 1095, p. 1 CIC riguardanti l'impotenza e le malattie mentali. Questo, secondo la giurisprudenza, risulta utile e necessario anche nei casi contenuti dal Legislatore nel can. 1095, p. 3 CIC. E poiché nelle cause dell'incapacità psichica non si tratta delle vere e proprie malattie l'intervento del perito si presenta necessario. In questo articolo cerchiamo di scoprire quale è il valore probativo delle perizie e la sua importanza nella formazione della certezza morale necessaria per il pronunciamento della sentenza. Riconoscendo una grande importanza della perizia svolta con professionalità in questi tipi di cause affermiamo che è il compito di giudice, secondo la regola del libero apprezzamento, di attribuire alla perizia il preciso valore probativo.